

AZERBAIJAN MUHACERET ŞİİRİNİN PARLAK SİMASI: ELMAS YILDIRIM'IN SANAT DÜNYASI

Vagif Sultanlı¹

Azerbaycan muhaceret poeziyasının kudretli simalarından biri, adı ve eserleri keder, hasret ve ayrılık sembolü olarak algılanan Elmas Yıldırım kendine özgü, benzersiz poetik ferdiyeti ve üslubu ile dikkati çekmektedir. Sadece yazıları ile değil, biyografisi ile de kimsenin ömür tarihçesini tekrarlamayan bu yetenek sahibinin talih yolu Dağıstan, Türmenistan ve İran'dan geçerek Türkiye'de huzur bulmuş ve o, ömrünün sonlarına kadar burada yaşamıştır.

Bilindiği gibi, Azerbaycan edebiyatında gurbet poeziyasının bin yılı aşkın bir serüveni vardır. Talihin hükmü ile vatandan uzaklarda yaşamaya mecbur olan onlarca sanatkarın eserlerinde garipliğin, vatansızlığın acıları yansımaları bulmuştur. Fakat onların hiçbirinin talihi Elmas Yıldırım'ınki-ne benzemiyor. Onların hiçbirinin eserlerinde gurbet Elmas Yıldırım'ın şiirlerinde olduğu gibi ağır, çekilmez bir derde, ıstıraba çevrilmiyor. Bunun bir nedeni şairin yaşadığı talihin keşmekeşlerinden kaynaklansa da, bir diğer nedeni ise yaratıcılığının ruhundan, mahiyetinden doğuyor.

Elmas Yıldırım 1907 yılında Bakü'de dünyaya gelmiştir. İlk önce İran hükümetinin açmış olduğu "İttihad" mektebinde tahsil almış, anadili ile birlikte Fars dilini de mükemmel öğrenmiştir. Daha sonra 12. Bakü Gimnaziyasına dahil olan geleceğin şairi burada öğretmenlik ihtisasını pekiştirmiştir.

¹ Prof. Dr., Bakü Devlet Üniversitesi

Elmas Yıldırım yaratıcılığa geçen asrın yirminci yıllarının sonlarında başlamıştır. Hüseyin Cavid, Ahmed Cevat, Mikayıl Müşfik, Seyid Hüseyin'in yaşayıp yarattığı edebi muhitten gıdalanan şairin ilk şiirleri *Maarif ve Medeniyet*, *Şark Kadını*, *Maarif İşçisi* adlı dergiler ve edebi toplularda yayınlanmıştır.

Elmas Yıldırım'ın Süleyman Rüstem ile birlikte yazdığı *Dün-Bugün* adlı ilk kitabının neşri 1926 yılına tesadüf ediyor. (Malum sebepler yüzünden Süleyman Rüstem uzun müddet bu gerçeği gizlemeye mecbur olmuş, kendi biyografisinde bu kitabın adını kayıtlı etmemiştir.)

Elmas Yıldırım'ın ilk şiirleri geniş okuyucu kitleleri tarafından beğenile karşılanırsa da, yöneticiler nazarında rahatsızlık yaratır. Elbette bu rahatsızlığın nedeni yayınlanan şiirlerin mezmunundan daha çok, yazarının sınıfsal mensubiyeti, Müsavatçılarla ideal birliği, Türkiye ile alâkaları, Turancılık mefkuresi ile bağlı idi. Söz konusu bu yıllardan itibaren Elmas Yıldırım'ın bir sanatkar olarak facialı günleri başlıyor. O, 1927 yılında tüccar ailesine mensup olduğu gerekçesiyle, yenice kabul edildiği Bakü Devlet Üniversitesi'nin Şark Fakültesinden çıkarılır. Şair, sonraları bir hatırat olarak kaleme alarak *Kurtuluş* (Berlin) dergisinde yayımladığı "Bakü Hatıraları" adlı yazısında Azerbaycan'da yaşadığı devirde bir sanatkar olarak karşılaştığı güçlükleri, milli mefkureli edebiyata karşı yürütülen ideolojik mücadeleleri yansıtmaya çalışmıştır.

Daha sonra, Azerbaycan Proleter Yazıcılar Cemiyeti'nden çıkarılarak Baş Siyasi İdarenin (KPU) eliyle Dağıstan'a sürgün edilir. Burada pedagoji faaliyetini devam ettirir, dağlıların hayatını, geleneklerini, adet-ananelerini, özellikle de istiklaliyet uğrunda yürütülen mücadele tarihini öğrenir ve bütün bunları kendi yaratıcılığında yansıtmaya çalışır. Dağıstan'da yaşadığı yıllarda şairin *Dağıstan Fükerası* (Mahaçkala) gazetesinde yayınlanan bazı şiirleri ve makaleleri bunu göstermektedir. Elmas Yıldırım aynı zamanda bir teşkilatçı olarak Dağıstan Proleter Yazıcılar Cemiyeti'nin Derbend teşkilatının oluşturulmasına yakından iştirak etmiştir.

1930 yılında Elmas Yıldırım'ın Bakü'de şiir ve poemalardan ibaret *Dağlar Seslenirken* adlı kitabı yayınlanır ve bu kitap komünizm aleyhine fikirler aşıl原因 bir kaynak gibi kitap satış dükkanlarından toplanır.

Daha sonra Türkmenistan'a sürgün olunan şair Aşkabat'ta pedagoji faaliyetiyle meşgul olur; İran ve Kafkasya muhacirlerinin ailelerine mensup öğrencilerin eğitim aldığı ortaokulda öğretmenlik yapar. Bu yıllarda muntazam şekilde matbuatla ilgileniyor, radyo için programlar hazırlıyor, bedii yaratıcılıkla meşgul oluyordu. Aşkabat'ta çıkan *Zahmet* gazetesi sayfalarında şiir ve makalelerini yayımlatan şair kısa bir zamanda edebi çevrelerin dikkatini çekiyor. Fakat burada da rahat bırakılmıyor, faaliyetleri ve yazıları izleniyor ve baskılara maruz bırakılıyor.

Beklenen tehlikelerden kurtulmak için büyük zorluklarla ailesi ile birlikte İran'a geçen şair, sınır görevlilerince tutuklanmış, bir aya yakın ağır işkencelere maruz kalmıştır. Serbest bırakıldıktan sonra bir süre Meşhed, Tahran ve Tebriz'de yaşamış, ekonomik şartların ağırlığına bakmayarak poetik yaratıcılığını devam ettirmiştir.

1934 yılında Türkiye'ye geçerek orada meskunlaşan Elmas Yıldırım ömrünün sonlarına kadar gurbette yaşamaya mecbur kalmış, Azerbaycan muhaceret şiirinin en kudretli temsilcilerinden birisi olmuştur. Ömrünün son on yedi yılının geçtiği Türkiye muhacereti onun yaratıcılık dünyasında kendine mahsus sayfalardan birini oluşturmaktadır. O, Palu, Elazığ, Tunceli, Malatya bölgelerinde avukat, öğretmenlik, ilçe belediyesinde yöneticilik yapmış, bedii yaratıcılıkla meşgul olmuştur. Müellifin şiirleri esas itibarıyla, Türkiye'de yayınlanan *Çınaraltı*, *Gökbörü*, *Bozkurt*, *Orkun*, *Özleyiş*, *Komünizmle Mücadele* dergilerinde, Almanya'da yayımlanan Azerbaycan muhaceretinin matbu organı *Kurtuluş* dergisinde, Van ve Malatya'da çıkan yerli gazetelerde yayınlanmıştır.

Elmas Yıldırım Aşkabat'ta yaşadığı zaman evlenmiş, bu evlilikten dört çocuğu olmuştur. Oğullarından Aras Elmas babasının yolunda yürümüş, şiir yaratıcılığı ile meşgul olmuş, bir takım kitap yayınlamıştır.

Elmas Yıldırım 1952 yılının Ocak ayının on dördünde vefat etmiş, Malatya'da defnolmuştur.

Genel olarak Elmas Yıldırım'ın poeziyası aşağıdaki şekilde tasnif edilebilir:

- a) Vatanda yazılan şiirler.
- b) Sürgün şiirleri.
- c) Gurbet şiirleri (6; 7).

Kronolojik farkedirmanın esas alındığı bu tasnife şairin edebi yaratıcılığı da eklenebilir; çünkü yaşadığı ömrün karışıklıkları yazılarının konusuna sirayet etmiş, poetik arayışlarının başlıca mevzularını ve hedeflerini belirlemiştir. Fakat bu tasnifat sadece şartlı karakter taşıyor, sadece şairin yaratıcılığının biyografik bakımdan dikkati çekmeye çalışma düşüncesinden kaynaklanıyor. Şunu da belirtmek gerekir ki, şairin Ankara'da çıkan *Seçilmiş Eserleri*'nin (1953) "Vatanda", "Sürgünde" ve "Gurbette" bölümleri halinde sunumu da bu düşünceden kaynaklanıyor.

Elmas Yıldırım'ın ilk yaratıcılık arayışları onun şairlik yeteneğine sahip olduğunu göstermektedir. "Şarka", "Yarın", "Hintli Kızı", "Ey Hindistan", "Garba" vs. adlı ilk şiirleri ile poetik yeteneğini yansıtabilmesi, bedii bakımdan olgun sanat eserleri yaratması onu edebi çevrelere tanıtmıştır.

Sonralar şair birbirinin ardınca "Ben", "O Benimdir Ezelden", "Araz'la Dertleşme", "Kafkasya Dağlarına", "Birleşen İki Nehir", "Gelmedi", "O Güzele", "A Dağlar", "Niçin Şair Doğuldum", "Elveda Bakü" gibi şiir-

lerini yazmıştır. Bu şiirlerin pek çoğu vatan tabiatının güzelliğine hasrolunsa da, mısraların ruhunda, mayasında sosyal bir dert, keder kendine özgü poetik ifadesini bulmuştur. Yazıların bir kısmı ise sosyal motiflerin belirginliği ile dikkati çekmektedir. Şunu da hatırlatmalıyız ki, şairin bazı şiirlerinin Türkiye matbuatında yer alması neticesinde burada da yetkili makamlarca izlenmesine neden olmuştur.

Elmas Yıldırım'ın sürgün hayatı yaşaması onun yaratıcılığının mezmununa ciddi tesir göstermiş, mevzularının konusunu genişlendirmiş, sosyal bakışında önemli değişikliklere neden olmuştur. Şairin sürgün yıllarında kaleme aldığı "Dağlara Veda", "Türküm", "Gurbette", "Garib Kuşuma", "Hani?", "Kopet Dağları", "Benim İncim", "Yaralı Olmasaydı", "Ne Olurdu", "Bir Ses Gelir Uzaktan", "Amuderya'ya Çağırış", "Gençlere Ümidim Var" vb. şiirleri bunu açık şekilde göstermektedir. İlk şiirlerinden farklı olarak sürgünde yazılan poetik örnekler vatandan, yurdunun insanlarından ayrılığın şairin ruhunda yarattığı güçlü dalgalanmaları yansıtmaktadır.

Elmas Yıldırım'ın "Ben mi?", "Asir Azerbaycan'ım", "Bilmem ki", "Yurd Hasreti", "Yaban Şarkısı", "Kaf Dağına Türküler", "Kurbanın Olabilsem", "Kuzgun İçin", "Bir Gün", "Neyleyim", "A Dost", "Gölçükle Dertleşme", "Ölmek mi, Yaşamak mı?", "Gurbet Mektupları", "Lanet Şairliğime", "Kızıl Köleler Dünyasına", "Mukaddes İhtilal", "Birgün Gelecek", "Kara Destan" ve diğer şiirleri ise muhacerette yazılmıştır. Şairin gurbette yazdığı şiirleri yaratıcılığına özgü bedii örnekler olarak değerlendirilebilir. Çünkü bu eserlerde onu bir şair-vatandaş gibi düşündüren sosyal-siyasi konular en güçlü bedii ifadesini bulmuştur. Diğer taraftan yaratıcılığının kamillik aşamasına tesadüf ettiğinden şairin gurbet şiirleri sanatkarlık bakımından da dikkati çekmektedir.

Fakat şu da bilinmelidir ki, Elmas Yıldırım'ın vatanda, sürgünde ve gurbette yazdığı şiirlerin arasında görünmez bir bağ, ruhi-manevi bağlılık görülmektedir. Bunun asıl nedeni şairin sürgünde ve muhacerette olduğu gibi kendi vatanında da gurbet hayatı yaşamaya mahkum olmasıdır.

Yaratıcılığının ilk örneklerinden olan "A Dağlar" adlı şiirinde şair, doğa güzelliklerinin tasviri ve ifadesi bakımından kendisinin sosyal düşüncelerini ifade etmeye çalışmıştır. Şairin bu şiirinin o zaman İstanbul'da yayınlanmakta olan *Hayat* dergisinde yayınlanması da onun satırları arasında saklanan gizli anlamları ve sosyal baskı ile izah edilebilir.

*Çekilmiş kalbine eskiden bin dağ,
Titreyir aşkını anan her dudak,
Yayılır şikeste sesleri dağ-dağ,
Ne söyler bu garib diller, a dağlar?.. (3, 17).*

Sonralar bu düşünceler genel anlamda Elmas Yıldırım'ın yazı tarzına nüfuz ederek bireysel yaratıcılık üslubunu şartlandıran asıl faktöre çevrilmiş ve o hangi konuda yazmış olmasından asılı olmayarak bir sanatkar gibi vatandaş konumunu ifade etmeye çalışmıştır.

Genelde Elmas Yıldırım poeziyasının mayasının ıstırap, keder ve dertten yoğrulduğu açık şekilde görülmektedir. Bu, bir yandan muhacirliğin, vatana el yetmezliğinin doğurduğu his, diğer yandan ise memleketin esir, köle hayatının getirmiş olduğu acı, çekilmez keder duygusudur. 20. yüzyıl Azerbaycan poeziyasının tekrarsız nümunelerinden biri olan "Asir Azerbaycan'ım" şiiri bu düşünceleri canlı şekilde yansıtmaktadır:

*Nerde beni gül koynunda doğuran,
Hemirimi gözyaşıyla yoğuran,
Beşiyimde, layla balam, çağıran...
Azerbaycan, benim bahtsız anam oy!
Neçe bir yıl hasretinle yanam oy!.. (3, 115).*

Bilindiği gibi, Azerbaycan edebiyatında vatan mevzusunda pek çok şiirler yazılmıştır. Fakat onların hiçbirisi Elmas Yıldırım'ın "Asir Azerbaycan'ım" şiiri kadar insanın ruhuna, varlığına işlemiyor, bu şiir kadar hisleri, duyguları dile getirmiyor. "Asir Azerbaycan'ım", düşmanlara terk edilmiş, yaraları kanayan vatan hakkında sadece bir şiir parçası değil, vatanın dertlerine yakılmış bir ağıttır, bir kabir taşına kazınmış bir yazılı metindir. Buna göre de bu şiirin sadece edebi bir düşünce örneği olarak değerlendirilmesi doğru değildir.

*Gönlüme tek Kabe yaptım seni ben,
Sensiz nedem gurbet elde günii ben,
Sensiz nedem Allahu ben, dini ben,
Azerbaycan, benim tacım, tahtım oy!
Uyanmaz mı kör olası bahtım oy?! (3, 115).*

"Asir Azerbaycan'ım", şairin boğulan gazabından, kükreyen ihtirasından, ebedi yurt hasretinden doğduğu için bu kadar etkilidir. Şiirin satırları arasından bir taraftan vatan hasretinin ağrı ve azapları, diğer taraftan ise doğma yurdun başına getirilen olmaz musibetlerin acı, kederli, yürek parçalayan feryadı duyulmaktadır.

Elmas Yıldırım'ın diğer şiirlerinde de bu durum belirgin şekilde kendini göstermektedir. Onun "Gurbette" adlı şiirinde garibliğe mahkum bir şairin vatana olan ilahi sevgisinin kederli bir tablosu oluşturulmuştur. Şair, öz yurdundan ayrılığa karşı tahammülsüzlüğünü şöyle dile getirir:

*Ben gurbette ölürsem, kalbine sokma çile,
Söyle dostlar gömmesin neşimi topraklara...
Yakarak vücutumu, kül edib verin yele,
Belki bir zerre alsın rüzgar bizim dağlara!*

*Yok, ben ölmek istemem,
görmeden doğma yurdu,
Ben orda ağlamışam, ben orda güleceyim.
Böyle koy sevinmesin Kremlin vahşi kurdu,
Ben tufanla doğmuşam, tufanla öleceyim!.. (3, 115).*

Elmas Yıldırım'ın vatan konulu şiirlerinde diğer şairlerin yazılarından farklı olarak yurt güzellikleri ifade edilmiyor. O, vatani hafızasına oturmuş, yalnız ona ait olan hatıralarına, balçıklı sokaklarına, eğri-büğrü köşelerine, petrol kokan güllerine, çiçeklerine göre hatırlıyor ve seviyor.

Vatanın özgürlüğü meselesi Elmas Yıldırım'ın yaratıcılığının ana temasını oluşturuyor. Her bir milletin kurtuluşunu onun özgürlüğünde, bağımsızlığında gören şair "Kara Destan" adlı meşhur eserinde sadece Azerbaycan'ın değil, genelde Sovyet İmparatorluğunda esaret tarihi yaşayan Türk ellerinin ağır ve acınacaklı hayatından sohbet ediyor. Fakat şairin fikrince, Azerbaycan daha ağır dertlere bulaşmış, görülmemiş musibetler çekmiştir:

*Azerbaycan dert içinde boğulmuş,
Sevenleri diyar-diyar kovulmuş.
Ağla şair, ağla, yurdun dağılmış.
Nerde kopuz, nerde kırık kaman hey!
Koca türkün düştüğü dert yaman hey! (3, 150).*

Akademik Bekir Nebiyev ööyle bir doğru kanaate geliyor ki, olabilsin, Sovyet İmparatorluğunun Türk halklarının başına getirdiği "... destanlara sığmayacak bu faciaları her taraflı aks ettirmek için Elmas Yıldırım büyük bir eserler silsilesi, yahut poema, destan yazmayı düşünmüş, 'Kara Destan'ı da onun ilk nümunesi, prologu gibi kaleme almıştır." (4, 97)

Şiirin genel ruh hali ve ahengi onun gerçekten büyük bir eserin prologu gibi düşünüldüğünü göstermektedir. Fakat şu da belirtilmelidir ki, "Kara Destan" tam ve bitkindir, burada şair süjetli şiirin ya da poemanın uyandırabileceği hissiyatı uyandırabilmiştir. O, bir taraftan Türklüğün kadim ve şerefli tarihini varaklayabilmiş, diğer yandan onun düştüğü şimdiki acı musibetli günlerin yürek parçalayan manzarasını canlandırmıştır.

Elmas Yıldırım poeziyası genelde Azerbaycan'a karşı yürütülen haksız siyasete, kin ve düşmanlığa karşı bir haykırış gibi sesleniyor. Ve bir de onun şiirlerinde vatan mevzusu aşk mevzusu ile kaynayıp karışıyor. Elmas Yıldırım, aşk denildiğinde vatan aşkını nazarda tutuyor ve insan için vatan aşkından mukaddes duygu tanımıyor. Onun yaratıcılığının bu yanını doğru şekilde gözlemleyen şair-edebiyatçı Alptekin şöyle diyor: "Edebiyatta aşk esaslı bir mevzudur. Aşkı terennüm etmeyen nice şair olduğunu ben bilmiyorum. Fakat Elmas Yıldırım'ın terennüm ettiği aşk adi aşk değildir. Onda tutuşan vatan muhabbetidir. Şairin türküsü yurt sevgisinin zirvesidir." (8)

Elmas Yıldırım şiirlerinin birinde "Allahım, ben neçin şair doğuldum" diye talihinden şikayet ediyor. Fakat bu şikayet şairin şahsi dertlerinden, başına getirilen olmaz musibetlerden doğan şikayet değildir. Aslında Elmas Yıldırım vatanın dertlerini şair gibi yaşamamanın ağır, azaplı olmasından şikayetlenir.

*Ben artık ne yazım yurduma dair,
Düşman zehir saçır, dostlar gizlenir,
Bilmem ki, yurdunu seven bir şair,
Ne için bir canı gibi izlenir?*

*Gizli yol kesmedim, kaçak olmadım,
Sakit bir hayatı bozmadım ben ki,
Hiç kime kanlı bir bıçak olmadım,
Hiç bir katle ferman yazmadım ben ki...*

*Ben neçin garibim bu doğma ilde,
Mahbes mi dört yanım, ben ki boğuldum...
Melun bir zamanda, mahkum bir ilde
Allahım, ben neçin şair doğuldum?.. (3, 26).*

Şair, Türkiye'de yaşadığı yıllarda yeniden bu mevzuya dönerek "Lanet Şairliğime" adlı bir şiir yazmıştır. Fakat bu eserde "Allahım, Ben Neçin Şair Doğuldum" şiirinde kendini gösteren suçlama, itiraz ve isyankarlık ruhu duyulmuyor. Burada şairi yalnız ve yalnız vatansızlık derdi, kendi yurduna dönmek isteği düşündürür:

*Lanet şairliğime, şiirime, hevesime,
Nerdesin, ey nazlı yurd, ses ver benim sesime!.. (3, 129).*

Elmas Yıldırım'ın "Kurbanın Olabilsem" adlı şiirinin zahiren muhabbet mevzusunda yazıldığı izlenimi duyulmaktadır. Fakat şiirin satırları

arasında yurdundan-yuvasından, yakınlarından uzak düşmüş şairin vatan hasreti orijinal bedii ifadesini bulmuştur. Şunu da kaydedelim ki, bu durum şairin muhabbet mevzusunda yazdığı bazı şiirleri için ayırt edici bir özelliktir.

*Ağlama, ağlama ey gözleri bulutlu yar,
Bari uzaktan olsa, kadını ala bilsem!..
Bir terlan gibi konsam o kartallı dağlara,
Bir ovçu vursa, düşsem, sinende kala bilsem,
Kurbanın ola bilsem!..*

*Gene yaşlar belirdi o dalgın gözlerinde,
Bir kurban mı geden var o buz denizlerinde?..
Yıllar boyu bir bahar görmeyen düzlerinde
Bir gül gibi açılsam, gül gibi sola bilsem,
Ben senin ola bilsem!.. (3, 119).*

Elmas Yıldırım'ın muhacerette yayınlanmış ilk kitabı *Boğulmayan Bir Ses* (İstanbul, 1936) adını taşır. Şair-edebiyatçı Alptekin'in mukaddimesi ile yayınlanmış bu kitaba şairin yirmi dört şiiri dahil edilmiştir (8). 1953 yılında, ölümünden bir yıl sonra onun Azerbaycan Kültür Derneği tarafından Ankara'da *Elmas Yıldırım'ın Seçilmiş Şiirleri* adı altında yeni bir kitabı yayınlanmıştır. Azerbaycan muhaceret edebiyatının görkemli temsilcilerinden Abdulvahap Yurdsever'in "Elmas Yıldırım'ın Edebi Şahsiyeti ve Şiir Sanatı" ve Feyzi Aküzüm'ün "Elmas Yıldırım'ın Hal Tercümesi" adlı ön sözleri ile yayınlanmış bu kitaba ise şairin kırk beş şiiri dahil edilmiştir (9). Nihayet 1990 yılında Ankara'da Elmas Yıldırım'ın *Yiğitlere Sesleniş* adlı üçüncü kitabı yayınlanmıştır. Ahmet Karaca'nın tertibi ve redaktörlüğü ile yayınlanmış bu kitapta şairin altmış bir şiiri yer almıştır. (10)

Geçen yüzyılın sonlarından başlayarak Elmas Yıldırım'ın şiirleri Azerbaycan'da da yayınlanmaktadır. Bunlara tanınmış gazeteci Hacı Hacıyev'in yayınladığı *Azerbaycan'ın Didergin Şairi Elmas Yıldırım Şiirleriyle* (1) ve edebiyatçı Maarif Teymur'un düzenlediği *Kara Destan* (2) ve *Seçilmiş Eserleri* (3) kitaplarını örnek gösterebiliriz. Bunlardan başka, Elmas Yıldırım'ın *Seçilmiş Şiirleri* 1993 yılında Büyük Resulvend'in düzenlemesiyle Tahran'da eski alfabeyle yayınlanmıştır (11).

Fakat bütün bunlar Elmas Yıldırım'ın bedii yaratıcılığını tamamıyla anlatmıyor; şairin edebi yaratıcılığı ile ilgili çalışmaların bir araya toplanarak bir antoloji şeklinde yayınlanmasına, ciddi ve sistematik araştırmaların yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Kaynaklar

1. *Azerbaycan'ın Didergin Şairi Almas Yıldırım Şiirleriyle*, Bakü, 1991.
2. Yıldırım Almas, *Kara Destan*, Azerbaycan Neşriyatı, Bakü, 1994.
3. Yıldırım Almas, *Seçilmiş Eserleri*, Önder Neşriyatı, Bakü, 2004.
4. Nebiyev Bekir, *Didergin Şair*, 2. baskı, XXI-Yeni Neşrler Evi, Bakü, 2005.
5. Resulzade Mehmet Emin, *Azerbaycan Kültür Gelenekleri ve Çağdaş Azerbaycan Edebiyatı*, Kardeş Matbaası, Ankara, 1984.
6. *Muasır Azerbaycan Edebiyatı*, C. I-II, Bakü Üniversitesi Neşriyatı, Bakü, 2007.
7. Sultanlı Vagıf, *Azerbaycan Muhaceret Edebiyatı*, Avrupa Yakası Yayınları, İstanbul, 2007.
8. Yıldırım Elmas, *Boğulmayan Bir Ses*, İstanbul, 1936.
9. Yıldırım Elmas, *Seçilmiş Şiirleri*, Yeni Cezaevi Matbaası, Ankara, 1953.
10. Yıldırım Elmas, *Yiğitlere Sesleniş*, Yenigün Matbaacılık, Ankara, 1990.
11. Yıldırım Elmas, *Seçilmiş Eserleri*, Tahran, 1993.